DOI: 10.13114/MJH.2017.340

Geliş Tarihi: 20.03.2017
Kabul Tarihi: 08. 06. 2017

M J H

Mediterranean Journal of Humanities
mjh.akdeniz.edu.tr
VII/1 (2017) 333-344

Michel Foucault'da Siyasal Bir Tercih Olarak '*Dil*'

'Language' as a Political Choice in Michel Foucault

Pınar TÜRKMEN BİRLİK*

Öz: Foucault, "*dil*"i yalın haliyle hiçbir zaman inceleme konusu yapmamıştır. Ancak "*dil*" konusu, onun tüm ana temalarının altında işleyen ve onu şekillendiren önemli bir misyon yüklüdür. Foucault'da bilgi ve söylemin sistematik inşası, toplumsal pratikle üst üste bindirilmiş dil sistemleri olarak düşünülür (Urhan 2010, 15). Bu söz konusu dil sistemleri, Foucault'nun kendine özgü olan her yönteminde farklı bir işlevselliği ile karşımıza çıkar. "*Bilgi sistemleri*"ni incelediği *arkeoloji* yönteminde, "*iktidar biçimleri*"ni incelediği *soybilim* yönteminde ve "*kendi kendisiyle ilişki*"yi incelediği *etik* çalışmalarında dil, farklı olmakla birlikte her zaman önemli bir role sahiptir. Foucault, arkeolojik çalışmalarında Rönesans, Klasik Çağ ve Modern Çağ olarak işaret ettiği üç büyük epistemik dönemin kendine özgü epistemelerinin özelliklerini ve birbirlerine evrilmesindeki nedenleri ortaya koyarken, dönemlerin dil anlayışlarının onlar üzerinde ne denli etkili olduğunu görür. Özellikle Klasik Çağ'dan Modern Çağ'a geçişte, dile ilişkin keşfettiği önemli bir gerçek, onun yeni bir yönteme geçiş yapmasında oldukça etkili görünür. Yapmış olduğu arkeolojik çalışmalarda Batı düşünce tarihinde insanın ve dilin varlığını hiçbir zaman bir arada göremeyen Foucault, günümüz için bu durumun sonuçlarını modernliğin rasyonelliği açısından bir okumaya tabi tutar. Foucault'nun *soybilim* yöntemini şekillendirecek olan bu okuma, iktidar biçimlerini ve toplumsal pratiklerin önemini ortaya koyduğu kadar, dilin onlarla olan yakın ilişkisini ve "çağımızın en önemli siyasal tercihi" olarak dilin yüklendiği misyonu da bizlere açık kılar. Çalışmamız da bu kapsamda Foucault'nun "*dil*"i siyasal bir tercih olarak konumlamasının nedenlerini, onun çalışmalarında yer verdiği anahtar kavramlar aracılığıyla göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: Dil, İktidar, Bilgi, Doğruluk İstenci, Normalleşme

Abstract: Foucault never regarded "*language*" as a subject for study in its simple form. However, the subject of "*language*" has an important mission that functions under all his all main themes and shapes him. The systematic construct of knowledge and discourse in Foucault is considered as language systems overlapped with societal practice. The language systems in question appear before us with its different functionality in every single method peculiar to him. In the *archaeology* method in which he studied "*knowledge systems*", in the *genealogy* method in which he examined "*government models*" and in his *ethical* studies where he investigated "*the relationship with himself*", language has always played a significant role despite being diverse. In his archeological studies, Foucault, while he was trying to reveal the idiosyncratic characteristics of three great epistemic periods, he means the Renaissance, the Classical and the Modern Age, and their evolution from one to another, he noticed how influential the understanding of language was in each period. During the transition from the Classical Age to the Modern Age in particular, an important fact he discovered related to language is quite influential in his switching to a new method. In the archeological studies he carried out, Foucault, who could never observe the existence of human and language together in Western intellectual history, analyzes the results of this situation in terms of the rationality of modernity for today. While this analysis, which would shape Foucault's *genealogy* method, reveals government models and the importance of societal practices, it clarifies the close relationship of language with them and also explains the mission that language undertakes as "*the most significant political preference of our age*". In this context our study aims to demonstrate, due to the key concepts which he included in his studies, why Foucault located "*language*" as a political preference.

Keywords: Language, Power, Knowledge, Will for Truth, Normalization

* Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İzmir. pinarbirlik82@gmail.com

Giriş

Foucault'da "*dil*", önemli sonuçlar doğuran bir tema olarak tüm eserlerinde önemli bir rol üstlenmektedir. Yaşamı boyunca kaleme aldığı eserlerinde "kendi bilgimizin özneleri olarak nasıl kurulduk?", "*iktidar ilişkilerini uygulayan veya onlara itaat eden özneler olarak nasıl oluşturulduk?*" ve "*kendi hareketlerimizin ahlaki özneleri olarak nasıl oluşturulduk?*" sorularının yanıtlarını ararken Foucault'nun dil konusu ile sürekli temas halinde olması, onun bu soruların yanıtlarında önemli bir rol sahibi olmasından kaynaklıdır. Örneğin Foucault, arkeoloji dönemine ilişkin eserlerinde bilgi öznesinin serüvenini ortaya koyma girişiminde, bu serüvenin şekillenmesine olanak tanıyan şeyi dilin uzlaşımsal karakterinin kendisini dayandırdığı zeminde bulur. Klasik Çağ'a baktığında dil ve düşüncenin ortak formlarının, öncelikle duyu deneyimlerimizde ya da temsillerde temellenmekte olduğunu ve "aklın" sınırlarının da bundan ötürü aynı zamanda zımnen temsilin ve dilin de sınırları halini aldığını belirtir. Böylece Foucault öznenin bilgiyle olan ilişkisinde hem sadece karşısındaki nesne ile sınırlandığını hem de bilgi olarak işaret edilen şeyin dilin temsil edici işlevi içerisinde kendisini var ettiğini ortaya koyar. Bu bağlamda onun Klasik Çağ'ın epistemesinde doğanın, varlıkların temsili; zenginliğin de ihtiyaçların temsili olarak algılandığını düşünmesinin altında yatan asıl neden, bu inceleme alanlarının kavramsal yapılanmalarının kendisinin de temsil anlayışı çerçevesinde görünür olmalarıdır. Ancak Foucault bir noktada, temsili gerçekleştiren özne olarak insanın, temsil sürecinin kendisini de açıklaştırma ihtiyacı içerisine girdiğini belirtir. Bu andan itibaren Foucault, yeni bir çağın habercisi olarak insanın kendisini de nesneleştirdiği yeni insan bilimlerinin ortaya çıkışına dikkat çeker. Modern Çağ'ın epistemesini ortaya koyan bu yeni insan bilimleri ele alındığında, onun başlangıcından itibaren temsil anlayışına duyulan bir güvensizliğin sonucu olarak dilin ve bilginin temel düzenlenmelerinde meydana gelen bir değişimin ürünü olarak sunulduğuna tanık oluruz. Modern Çağ ile birlikte Klasik Çağ'da temsilin içine kapalı olan dil, kendisini temsilin içerisindeki bir uzlaşımsallıktan, dışsallık boyutuna açarak temsilin kabuğunu kırar ve bu andan itibaren de uzlaşımsal alanın yalınlığı ile baş başa kalır. Çünkü, temsilin dilin uzlaşımsal alana açılmasındaki aracı özelliği yitip gittiğinde dil hem anlamsal hem de biçimsel boylamda kendisini doğrudan doğruya uzlaşımın alanına yayar. Bu bakımdan Modern Çağ söz konusu olduğunda Foucault'da dili hem anlamsal hem de biçimsel düzlemde var edecek olan tek unsur, insan figürünün ağırlığında kendini gösteren "*uzlaşım*"dan başka bir şey değildir.

Locke'tan bu yana dilin kendisini sadece nomos düzleminde sunduğu ve bu düzlemin onu normatif bir karaktere bürüdüğü göz önüne alındığında, Foucault'nun özellikle Klasik Çağ'ı ve Modern Çağ'ı karşılaştırırken arkeolojik çözümlemelerinde dilin sahip olduğu bu özelliği bilginin oluşum koşullarına yansımasıyla değerlendirmesi şaşırtıcı değildir. Nitekim Foucault'nun arkeolojik çözümlemelerine olanak tanıyan en önemli unsur, şüphesiz Klasik Çağ'da temsil ve Modern Çağ'da antropoloji olmak üzere dilin uzlaşımsal temelidir.

Foucault *soybilim* adını verdiği çalışmalarında ise bu söz konusu bilgi öznesini meydana getiren söylemsel oluşumların koşullarının, bu oluşumları sınırlayan ve kurumsallaştıran şeyin ne olduğunun peşine düşer. Bundaki amacı, bu öznenin aynı zamanda bir iktidar öznesi olduğunu da ortaya koymaktır. Foucault'nun izini süreceği bu araştırmada ise dil, uzlaşımsal karakterinin kendisinde taşıdığı bir imkân olarak, ilişkileri ve anlamları düzenlenmesiyle bizleri nasıl istenilen türden özneler haline getirdiği ile araştırmaya dahil edilir. Bu bakımdan Foucault'nun soybilim yöntemi ile dilsel pratiklerin kendisinden toplumsal pratikleri incelemeye yöneldiği sıkça vurgulansa da, gerçeğin dilsel pratikler dolayımı ile toplumsal pratiklere yönelmek olduğunun altı çizilmelidir. Foucault, soybilim yöntemi ile toplumsal

pratiklerin anlamını onların içinden teşhis etmeye ve kavramaya yöneldiği andan itibaren, bu amacı doğrultusunda onların ortaya koyduğu hakim söylemleri de incelemeye yönelir. Arkeolojik çözümlemelerinden farklı olarak, onu burada ilgilendiren temel mesele, söylemsel yapılanmalarda anlamla donatılan kavramların bildirişim alanına açılma teknik ve stratejilerinin neler olduğu ve uzlaşımsal alana açıldıkları andan itibaren kabul görmelerinde etkili olan şeyin ne olduğudur. Bu bakımdan Foucault soybilim yöntemi ile dilin uzlaşımsal karakteri dolayısıyla hem kendisini hem de toplumu düzenleyebilme gibi bir nitelik taşıdığını kabul etmek suretiyle dilin taşıdığı bu niteliği, iktidar yani güç odaklarının kendi teknik ve stratejileri ile nasıl kullanılmakta olduğunun izini sürer görünmektedir.

Onun soybilim yöntemi kapsamında bu söz konusu dilsel pratikler dolayımı ile toplumsal pratiklere yönelmesinin altında yatan daha derin bir nedenin varlığını ise gözden kaçırmamak gerekir. Çünkü Foucault, epistemik dönemlere ilişkin giriştiği arkeolojik çalışmalarının sonunda dilde yeni bir tür uzlaşımın imkanını bize sorgulatacak yeni bir düşünme alanı yaratırken, bu alanın siyasal alanla olan yakın ilişkisine temas etmeden geçmemiştir (Foucault 2006a, 472). Buna göre, dilin Modern Çağ'da kendisini ifşa ettiği anlamsal ve biçimsel yapılanmalarda Foucault için sadece uzlaşımsal unsurların şekillendirici etkisi söz konusu olduğundan, dilin yalın varlığını düşünmenin imkânı da ortadan kalkmıştır. Foucault (2006a, 470-471) Klasik söylemin dilin yalın varlığına götürebilecek yapısının ise, insanı dışta bırakan yapısı gereği gerçek bir uzlaşıma yer açamayacak olması ile kendisine geri dönüşü çok da makul kılmadığı düşüncesindedir. Bu bağlamda dilin varlığının ve insanın varlığının Batı tarihinde birbirinden sürekli kopuk bir halde bulunmuş olduğunu ifade eden Foucault'nun, her ikisinin de taşıdığı birtakım tehlikeler düşünüldüğünde (temsil anlayışı nesne üzerindeki tahakküm gücünü desteklerken, Modern Çağ'da insanın anlamlar üzerinde hakimiyet kurma çabası ile dili metalaştırmış olması) bunları tolere edebilecek yeni bir dil anlayışının mümkün olup olamayacağını sormuş olması oldukça anlamlıdır. Onun epistemik dönemlere ilişkin arkeolojik çalışmalarının dil teması bazında, dilin kendisini temsilde vareden ilk varlığını, o yalın ve saf varoluşunu gözden kaçırmayacak, anlamların üzerinde hakimiyet kurma çabasını bir kenara bırakarak onun metalaşmasının önünü alacak yeni bir tür uzlaşımın imkanı üzerine bir düşünme şekline dönüşmüş olmasıyla, günümüz dil felsefesi açısından oldukça önemli olduğu belirtilmelidir.

Böylece günümüz dil felsefesi açısından oldukça önemli sonuçlara sahip görünen bu sorgulama alanı Foucault (2006a, 472) için, insanın kendisine özgü varlığını gerçekleştirmek için dilin varlığının şekillendirdiği her antropolojiyi gerekli kılmasından ötürü, onun bir işaretler sistemi olarak dil üzerinde geliştirilecek olan yeni bir uzlaşım, yeni bir refleksiyon söz konusu olduğunda buna, "*çağımızın en önemli siyasal tercihi*" olarak işaret ettiği görülür. Batı düşünce tarihinde insanın ve dilin varlığını hiçbir zaman bir arada görmeyen Foucault, bu durumun sonuçlarını 1970'li yıllardan itibaren yaptığı soybilimsel çalışmaları kapsamında modernizmin rasyonelliği açısından bir okumaya tabi tutarak, dilin siyasal işlevlerini ortaya koymak kaydıyla siyasal bir tercih olarak nasıl belirdiğini göstermeye girişir.

Bilgi Öznesinden İktidar Öznesine Geçiş ve Dil

Foucault'nun 1963-1969 yıllarını kapsayan arkeolojik çözümlemelerinde "*dilsel pratikler*" üzerinde durduğu ve sonraki yılları kapsayan yazılarında ise ağırlıklı olarak "*toplumsal pratiklerle*" ilgili olduğu bir gerçektir. Ancak bu durum, onun soybilim yöntemi ile yapmış olduğu çalışmaların "*dil*" konusundan uzak olduğu yönünde bir çıkarımla sonuçlanmamalıdır. Nitekim Foucault'nun soybilim yöntemi söz konusu olduğunda, onda kurumları olduğu gibi, söylemi oluşturmuş olan şeyin de toplumsal pratikler olduğunu gözetmek gerekir. Foucault'nun

anlayışında bilgi öznesinin aynı zamanda bir iktidar öznesi olarak da görülmesinin yolunu açan şey, onun söylem ve toplumsal pratikler arasında gördüğü bu yakın ilişki olmuştur.

Foucault'nun özellikle 1970'li yıllarda kaleme almış olduğu Hapishanenin Doğuşu ve Cinselliğin Tarihi adlı eserlerinde gördüğümüz şey, onun modernizmin rasyonelliğini, kurumları ve modern öznellik biçimlerini tahakkümün kaynakları olarak değerlendirmiş olduğudur. Foucault'nun soybilim yöntemi ile birlikte ortaya çıkan bu eğilim ona, bilgi öznesini aynı zamanda bir "*iktidar öznesi*" olarak konumlayabilmesinin önünü açar. Ancak onun bu dönem çalışmaları ve söyleşilerinde, "*bilgi öznesi*" yerine "*iktidar öznesi*" kavramını kullanması, onun bilgi öznesi anlayışını terk ederek yeni bir tip özneyi ele almaya giriştiği yönünde anlaşılmamalıdır. Burada söz konusu olan, Foucault'nun arkeolojik çalışmalarında bilgi öznesi olarak ifade ettiği öznenin; artık bilgi, söylem ve iktidar kavramlarından ayrı düşünülemeyeceği, ele alınamayacağı gerçeğinin görülmüş olması dolayısıyla onun "*iktidar öznesi*" olarak konumlandırılmış olmasıdır. Foucault'nun soybilim yöntemini ağırlıklı olarak kullandığı eserlerinde özne, bilgi, iktidar ve söylemin bizi bir ve aynı sürecin kendisine götürdüğü görülür. Bu sürecin izini süren Foucault böylece, hem iktidarın, yani güç odaklarının bilgi kılıfı altında ürettikleri anlamlar ile dilin kendisini de vareden uzlaşımsal alandaki ilişkileri nasıl düzenlemekte olduğuna hem de bu sayede bizleri istedikleri türden özneler haline nasıl getirdiğine bir açıklık getirmeyi amaçlamıştır. Açıktır ki bu amaç aynı zamanda, modern dünyada dilin varlığı ile insanın varlığını ayıran şeyin iktidar ile olan ilişkisini de ortaya koyacak ve bizlere dile ilişkin yeni duyarlılıklar da kazandıracaktır.

Foucault'nun toplumsal pratikleri ağırlıklı olarak ele aldığı eserleri incelendiğinde "*söylem*" konusuna yönelmiş olması, onun dile duyduğu ilginin soybilim yöntemi aksında da devam ettiğinin bir göstergesidir. Nitekim bu dönem eserlerinden biri olan *Cinselliğin Tarihi*'ne giriş olma iddiasındaki *Bilme İstemi* incelendiğinde, söylem üzerine odaklanmanın had safhada olduğu görülür. Yine Megill'inde işaret ettiği gibi, *Hapishanenin Doğuşu'*nda da söylem kavramının, iktidar kavramı çerçevesinde ve onunla bağlantılı olarak ele alınması, özne, bilgi, iktidar ve söylemin oluşum süreçlerinin aynılığı dolayısıyladır ve bu açıdan bakıldığında onun toplumsal pratiklere yönelik ilgisi bile bu süreçlerin aynılığında anlam bulacağından, yalın bir ilgi olmaktan uzaktır (Megill 2008, 351). Dolayısıyla Foucault, soybilim yöntemi ile toplumsal pratiklerin anlamını, onların içinden teşhis etmeye ve kavramaya yöneldiği andan itibaren, bu amacı doğrultusunda onların ortaya koyduğu hakim söylemleri de incelemeye yönelmiş olduğundan, kendisini dil sorunundan tamamen bağımsız kılmış görünmez. Onun bu söylemsel olana ilgisi, onda anlamını bulan kavramsal yapılanmaların uzlaşımsal alana açılma teknik ve stratejilerinin neler olduğuna ve bu uzlaşımsal alanda boy gösterdikleri andan itibaren kabul görmelerini sağlayan şeyin kendisine yöneliktir.

Foucault'nun içerisinde bulunduğu entelektüel ortamı da dikkate aldığımızda onun soybilim yöntemi çerçevesinde ısrarla "*söylem*"e yönelmiş olması şaşırtıcı sayılmamalıdır. Daha Barthes ile birlikte, dilin anlamı kuran yapılarının değil, söylemin anlamı sürekli akışkan ve değişken kılan yorum olanakları üzerinde tartışmaların yoğunlaşmış olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir (Sancar 2014, 98) Allan Megill'in de dikkat çektiği gibi, Paris'in entelektüel sahnesinin orada bulunan ve yakın bir takipçisi olan Foucault'nun tüm entelektüel tartışmaları yakinen takip ettiğini ve onlardan haberdar olduğunu da rahatlıkla belirtebiliriz (Megill 2008, 280-281). Dolayısıyla Barthes'in başlattığı bu zemin üzerinden Foucault'nun, Derrida ile yapıbozum ve postyapısalcı gelenek içinde yorumsama yöntemlerinin gelişiminden, postyapısalcı ve postmodernist kuramcılara tarafından metinlerarasılık kavramı çerçevesinde gelişen tartışmalardan, Marksist dilbilimci Voloshinov'un toplumsal sınıfların çıkarları arasındaki

mücadelenin göstergelerin anlamı düzeyinde yürüyen bir devamını görmesinden, Gramsci'nin dili toplumsal ve tarihsel olarak gören, anlamın somut toplumsal ilişkiler dahilinde yaratıldığına inanan görüşlerinden, Habermas'ın Klasik Marksizmin oldukça katı ekonomik determinizmine karşılık olarak, üst yapının önemini vurgulayarak onun anahtarını dilde görmüş olmasından, Gadamer'in hermeneutik, ideoloji ve politika ilişkileri arasında bir açıklama getirme gayretinden dönemi itibari ile haberdar olduğunu düşünebiliriz. Yine Nietzsche'nin onun üzerindeki yadsınamaz etkileri dikkate alındığında, onun dili saydamlıktan uzak gören bir araç olarak belirleyerek, onun yarattığını düşündüğü çarpıklıkları telefi etmemiz gerektiği şeklindeki düşüncelerinden de büyük oranda etkilenmiş olduğunu da ifade edebiliriz (ayrıca bk. Nietzsche 2012, 23-30). Kaldı ki, Foucault'nun, *Nietzsche, Soybilim, Tarih* başlıklı çalışmasında, Nietzche'nin soybilim anlayışını yorumlamak sureti ile kendi soybilim yöntemini ortaya koyduğu da bilinen bir gerçektir. Ancak Foucault'nun tüm bu düşünce akımlarından haberdar olmuş olması onun, bu düşüncelerden herhangi birinin takipçisi olduğu şeklinde yanlış bir düşünceye de bizi götürmemelidir. Foucault'nun kendine özgü yanı, haberdar olduğu tüm bu tartışmaları kendi düşünce ve yöntem süzgecinden geçirmek kaydıyla farklı kavram ve konumlandırmalar çerçevesinde bizlere sunuyor olmasında bulunmaktadır. Foucault'nun kendine özgü olan yanında ise dikkate alınması gereken en önemli husus, Megill'in de işaret ettiği gibi, onun perspektifinde dilimizin iktidarı dışındaki bir iktidar anlayışından söz etmenin imkânsızlığıdır.

İktidar ve Dil İlişkisi

Foucault'un, 1970'li yıllardan itibaren çalışmalarında ağırlık kazandığı açıkça gözlemlenen soybilim yönteminin öncelikle, önünde hazır bulduğu düşünsel bir miras olan, dilde bulunan ve dil aracılığı ile dolaşan iktidar ilişkilerini çözümleme geleneğinin özgün bir devamı olarak nitelendirilebilir. Foucault, arkeolojik çalışmaları esnasında her dönem için geçerli olduğunu gördüğü "*bilgi istenci*" temasını, soybilim yöntemi ile birlikte, onun kendisine eşlik ettiğini düşündüğü iktidar etkisi ile birlikte ele alınması gerektiği düşüncesinden hareket eder. Bu noktada Foucault'un *Nietzsche, Soybilim, Tarih* başlıklı yazısına bir kez daha bakmak gerekir. Çünkü Foucault'un bu metni, onun iktidara ilişkin düşüncelerinin değiştiğinin en açık göstergesidir. Foucault, 1960'lardaki çalışmalarında ifade ettiği iktidar anlayışını tamamen olumsuz bir karakter taşımasından ötürü yetersiz bulmakta ve yeni yöntemi çerçevesinde bu anlayıştan vazgeçerek ona bu metinle yeni bir tanımlama getirmektedir. Nitekim Foucault'nun arkeolojik çalışmaları arasında sayılan *Deliliğin Tarihi* adlı eseri incelendiğinde, onun için iktidar kavramının kendisini gösterdiği zeminin, dışlama, bastırma, sansürleme, tecrit etme, maskeleme ve gizleme'den ibaret olduğu hemen dikkat çeker (Foucault 2013, 120-130, 198-202, 304-312). Oysa soybilim yönteminin ağırlık kazandığı eserleri göz önüne alındığında bu durumun, yani onun olumsuz bir olgu olarak sunulması durumunun tamamen bir değişikliğe uğradığı görülür. Foucault dilin uzlaşımsal mekanizmasını, söylem, bilgi, özne ve iktidar kavramlarının birbirleri ile olan ilişkilerini ve birbirleri üzerindeki etkilerinin nasıl şekillenmekte olduğunu açıklamada adeta bir dayanak noktası olarak kullanmaya başlar. Böylece Foucault'un soybilim yöntemi ile birlikte ele aldığı iktidar kavramı, onun bilgi ile başta olmak üzere, söylem ve özne ile de yakın bir ilişki içerisinde olduğunu görmemizi sağlayacak bir özellik kazanır.

Geleneksel iktidar anlayışlarının, bilginin doğruluk özelliğini örtücü ve onu çarpıtan özelliği göz önüne alındığında, onun doğru ve özgür bir bilimi olanaksız kıldığı düşünülen bu geleneksel halinin, Foucault ile birlikte iktidarın bilginin üretilme sürecinden ayrılmayacak olan karakteri dolayısıyla soybilim yönteminde tersine çevrildiğine tanık oluruz. Foucault'un,

Hapishanenin Doğuşu'nda iktidara yönelik yapmış olduğu bu tanımlama oldukça çarpıcıdır: "*İktidar üretir; gerçekliği üretir; nesne alanları ve hakikat ritüelleri üretir*" (Foucault 2006b, 194). İktidarın bu üretkenliği hiç kuşkusuz, onun söylemin içerisindeki oluşum sürecinin aynı zamanda bilginin ve öznenin de üretilmesi sürecine olan tekabüliyetinden kaynaklanır. Bu anlamda Foucault'un *Hapishanenin Doğuşu* adlı eseri bize bu kavrayışın önemli bir örneğini sunar. Foucault'un bu eserindeki ana ilgisi, hapishanenin toplumsal rolüne ilişkindir. Foucault'un burada hapishanenin toplumsal rolünü suçu bastırmak olarak değil de, yaratmak olarak belirlemesi oldukça önemlidir. Böylece bu kavram ile Foucault'un (2006b, 204) belirttiğine göre, istikrara yönelik bir tehdit olduğunda devreye girmesi beklenen devasa bir denetim ve disiplin aygıtı inşa edilmesine gerekçe hazırlanmış olur. Foucault'un kaleme aldığı bu kitap sadece insanları kontrol etmenin yüksek derecedeki etkili yöntemlerinin gelişim sürecini değil, aynı zamanda insan davranışlarının kontrolünde zorlamadan daha etkili araçları icat eden ve kullanan belirli iktidar mekanizmalarının hikâyesini de açığa çıkarır. Foucault için burada zorlamadan daha etkili olacak şey, hapishane örneğinde olduğu gibi, söylemin içerisinde anlamını bulan kavramın, denetim ve disiplin aygıtlarının kendisine bir gerekçe oluşturabildiği içeriğinde kendini gösterir. Dolayısıyla Foucault'da iktidar, bilginin üretiminden ayrılmadığı ölçüde, kendisini programlamalar, stratejiler ve tekniklerin içerisinde ve onların kendisini varettiği söylemlerin içinde gösteren bir unsur olarak göstermeye başlar. Böylece Foucault'un iktidarı aynı zamanda bir programlamalar, teknikler ve stratejiler çerçevesinde ele alan düşünce yapısı, iktidar odaklarının çokluğuna da aynı anda dikkat çekmiş olur. Burada Foucault'un programlamalar, teknikler ve stratejiler ağı dolayısı ile onun iktidar anlayışını belirleyecek olan bir diğer önemli özelliğini de, onun sahiplenilen, ele geçirilen ve korunan bir şey olarak değil de, deneyimsel boyutta, yani hayatın pratik düzeyinde yaşanılan bir şey olarak ortaya çıkmasında buluruz. Dolayısıyla Foucault'daki iktidar ilişkilerinin kendisini, devlette, bireylerde ya da ekonomik güç ilişkilerinde aramak hatalı olur. Çünkü o, kendisini Sancar'ın da belirttiği gibi, toplumsalın kılcal damarlarındaki stratejilerde ve disiplin tekniklerinde gösterir (Sancar 2014, 144). Böylece, olumsuz tanımlamalarını Foucault'da bir kenarda bırakan iktidar anlayışı, *şeyleri tanımlayan, arzunun ne olduğunu bildiren, bilgiyi şekillendiren* ve *söylemi oluşturan* özelliği ile kendisini ön plana çıkarır. Nitekim Foucault'un bu anlayışında iktidar, insan hayatını şekillendiren pek çok kavramın zevk, beden, hayat, suç, cinsellik vb. *tanımlayıcısı* olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan Foucault'daki iktidar anlayışı, insan hayatının farklı deneyim alanlarını *tanımlama* özelliğindedir de. Buna göre, Foucault'un iktidar anlayışını belirlemede merkezi bir öneme sahip olan her bir teknik, programlama ve strateji ilgili olduğu alana yönelik kendi tanımlamalarını yapmakta, bilgi alanlarını belirlemekte, temel kavramlarını oluşturmakta ve bunları kendi söylemleri içerisinde uzlaşımsal alana, eş deyişle toplumsal hayatın kendisine açmaktadır. Foucault'da kavramların yeni bir tanımlamasını vererek veya yeni kavramların oluşumunun imkânını vererek önümüze yeni bilgi alanları açan şey ise "*söylem*"dir.

Foucault'da söylem ve anlam arasındaki ilişki, söylemin anlamı taşıması, kurması ve değiştirmesi doğrultusunda ele alınabileceği gibi, onun anlamı sabitlemesi *(fixation)* ya da kapatması *(closure)* olarak da ele alınmalıdır (Sancar 2014, 111). Bu bağlamda Foucault'un soybilim yönteminde ağırlıklı olarak söylem üzerine yönelmek suretiyle, kapatmacı toplumsal kurumların bireyler üzerinde etkiyerek, onları itaatkar olduğu kadar üretken bireyler haline de getiren şeyin ne olduğunu araştırma girişiminde, dilin anlam yaratma ve düzenleme işlevine yönelmiş olması şaşırtıcı değildir. Foucault'un soybilim yönteminde söylem analizi söz konusu olduğunda, onun insana dair bilginin taşıyıcısı haline nasıl geldiği, bu bilgiyi üreten iktidar odaklarının birer kapatma kurumu haline gelmesinin imkanını veren şeyin ne olduğu, bilgiyi üreten iktidar odaklarının kullandığı tekniklerin ve disiplin stratejilerinin neler olduğu ve

olabileceği gibi pek çok sorunun kendi içinde yanıtını arayan bir işleyişi olduğuna da dikkat etmek gerekir. Bu söz konusu işleyişin içerisinde, bu soruların birbirleri ile kesiştiği nokta, onun iktidar odakları olarak belirlediği kurumların kendi teknik ve stratejileri doğrultusunda getirdiği yeni tanımlamaların söylemde kendisini açan özelliği dolayısıyla sadece bilgiyi üretmekle kalmayıp, aynı zamanda öznenin üretimini de gerçekleştiriyor olmasıdır. Foucault'un (2006b, 39) da belirttiği gibi, "*iktidarın mekanizmasından bahsetmek, bireylere uzanan ve onların eylemlerini, davranışlarını, söylemlerini, öğrenme biçimlerini ve gündelik yaşamlarını belirleyen kılcal damarlardan bahsetmek demektir*". Foucault'un (2006b, 58-60) 18. yüzyıldan itibaren disiplin teknikleri ile olanaklı hale getirilen şeyi, iktidarın bedenlere yatırım yapmak kaydıyla, sağlığın, sporun, kas geliştirmenin, çıplaklığın ve beden güzelliğinin bir tanımlamasını oluşturarak iktidarın bedenler üzerine kurulmasını sağlaması olarak belirtmesi bu bağlamda oldukça anlamlıdır. Foucault'ya göre, bu söz konusu disiplin teknikleri ise okullarda, hastanelerde, kışlalarda, kentlerde, fabrikalarda ve hatta ailede uygulanabilir olması bakımından toplumun her alanına ve anına sinmiş durumdadır.

Foucault'da bedenin, tarihsel ve kültürel olanın dışında başka bir tanımlamasının olamamasının nedenini, onun iktidar anlayışına baktığımızda daha net anlarız. Çünkü Foucault'da iktidar, bedenin arzu, üretim ve bilgi olarak üretilmesi ve biçimlendirmesini ifade ettiğinden, iktidarın üretilmesi söz konusu olduğunda bilginin üretilmesi, eş deyişle bedenin üretken, uyumlu ve yararlı olacak şekilde hizaya sokulması da anlaşılmalıdır. Tam da bu noktada Foucault'nun bir anahtar kavramı ile daha karşılaşırız: *Disiplin*. Foucault'da politik bir teknoloji olarak karşımıza çıkan disiplinin ana görevi hiç şüphesiz, bedenlerin iktidarın tahakkümü altına alınmasını sağlamasıdır. Bu bağlamda Foucault'un (2006a, 105) disiplini, bedenin bir tanımlanmasının yanında, onun bir eğitilmesi ve hizaya getirilmesi tekniği olarak da gördüğü ortaya çıkar. Barry Smart'ın Foucault'daki disiplin kavramının bir teknik olarak kendisini sunarken, hiyerarşik gözlemden *(panoptikon)* yararlandığını belirttiğini görürüz (Smart 2002, 75-105). Hiyerarşik gözlemin iktidar için olan önemi, insan bedeninin her an gözlem altında tutulmasıyla elde edilen bilginin, iktidarın kullanımına açılmasında yatmaktadır. Ayrıca Foucault (2006b, 300-302) için de panoptikon, insanlar üzerinde farklı uygulamalar gerçekleştirebilmek, bu uygulamaların sonuçlarını güvenilir bir şekilde çözümleyebilmek konusunda da ayrıcalıklı bir yere işaret ettiğinden, bireyleri değiştirme ve terbiye etme söz konusu olduğunda işlevsel bir makine gibi iş görmektedir. Bu makinanın işleyişini Foucault'da mümkün kılan ve onun işleyişini makul ve sıradanmış gibi gösteren en önemli araç, aynı zamanda bilgi iddiası ile donatılmış kavramların kendisini açımladığı yer olan söylemin kendisidir. Söylem içerisinde oluşturulan kavramlar, her türlü disiplin mekanizmasının içinde (hapishane, fabrika, hastane, okul, aile vb.), yüklendikleri bilgi misyonu ile kendilerini uzlaşımsal alana açarak, tanımlama ve sınıflandırma gibi işlemlerle, her türlü insansal faaliyeti (eğitim, tedavi, üretim, cezalandırma vb.) kuşatır. Bu noktada dikkat yöneltilmesi gereken husus, hem iktidar ilişkilerinin kurulması, pekiştirilmesi ve uygulanmasının söylemin kendisi olmadan (üretimi, biriktirilmesi, dolaşımı ve işlevselliği söz konusu olmadan) olanaksız görünmesine hem de söylemdeki doğruluk (discourse of truth) koşuluna ilişkin olmalıdır. Nitekim Foucault'nun iktidarı olumlu bir anlamda yeniden yorumlamasını olanaklı kılan şey, söylemdeki "*doğruluk koşulu*" veya "*doğruluk istenci*"dir. Söylemin içerisinde kendini gösteren kavramları, uzlaşımsal alana açıldıkları andan itibaren kolayca ve kendiliğinden benim-sememizin en önemli nedeni, işte bu söz konusu "*doğruluk koşulu*" veya "*doğruluk istenci*" bilincidir.

Doğruluk İstenci ve Dil

Foucault, *Söylemin Düzeni* adlı eserinde bilimleri ortaya koyan söylemlerin oluşum mekanizmalarını ele alıp incelerken "*doğruluk istenci*" kavramına sıkça başvurur. Bu kavramın Foucault için önemi, onun bize bilme istencimizi doğru yöne yöneltmemizin imkânını veren bir yönelim sağlamasında bulunur. Çünkü bu söz konusu yönelim, disipliner mekanizmaların ön plana çıkardığı kavramların, nesnelerin ve tematik seçimlerin uzlaşımsal alanda kolayca kabul görmesini sağlayacak bir yönde iş görmektedir. Foucault, disipliner mekanizmaların oluşturduğu söyleme aykırı düşen ya da onun bir yorumu olmaktan uzak görünen her türlü söylemin, bu doğruluk istencinin karşısında "*bilgi olmayan*" olarak konumlandırıldığını açık bir şekilde görmüştür.

Foucault, *Söylemin Düzeni* adlı çalışmasında, bu konuyu en açık haliyle ortaya koyacak iyi bir örneğe yer verir. Foucault burada, 19. yüzyılın botanikçi ve biyolojistlerinin Mendel'in söylediklerini bilimselliğe aykırı olarak görmelerinin altında yatan sebeplere değinmektedir. Bilindiği üzere Mendel, nesnelerden söz ediyor ve yepyeni bir yöntem kullanıyordu. O, soydan geçme belirtisini tümüyle yeni bir biyolojik nesne haline getirme işlemini o zamana değin hiç kullanılmamış olan süzme işlemiyle gerçekleştirmişti. Bu bağlamda da Mendel, kendi zamanının türün ön plana çıkarıldığı, cinselliğin içerisinde her daim işlemeye hazır olduğu biyolojik söyleminin dışında hareket ederek, gözlemlediği alanda istatistik düzenliliklere uygun olarak, kuşakların sonsuza uzanan dizilişlerini sunmak kaydıyla yeni bir biyolojik söylem ortaya koymuştu. Foucault böylece, karşımızda yeni kavramsal araçlar ve yeni kuramsal temellendirmeler isteyen yeni bir nesne ve onu ifade eden yeni bir söylemsel oluşumun bulunuyor olduğuna işaret eder. Bugün kabul görmüş olduğu üzere, o dönem için de Mendel doğruyu söylemekteydi; fakat kendi çağının biyolojik söyleminin "*doğru çizgisinde*" değildi; biyolojik nesneler ve kavramlar asla böylesi kurallarla oluşturulmamaktaydı. Mendel'in doğru çizgiye (doğruluk istencine uygun hareket etmesi) gelmesi ve önermelerinin (büyük bir bölümüyle) ancak o zaman kesin kabul edilmesi için, biyolojide bütün bir aşamalandırma sisteminin değişmesi, yepyeni bir nesneler düzleminin ortaya serilmesi gerekti (Foucault 1987, 40). Dolayısıyla Mendel doğru olan bir ucubeydi, bu yüzden de bilim ondan söz edemezdi; oysa ki, örneğin Schleiden, 19. yüzyılın ortasında, bitkilerin cinselliğini yadsırken, ama biyolojik söylemin kurallarına uygun olarak yadsırken, bilimselleştirilmiş bir yanlışı formüle ediyordu.

Böylece bilimsel disiplinler alanında da iktidar rolü üstlenen ve kendi söyleminin dışında yer alan başka her türlü söylemi dışlayan bir mekanizmanın varlığını en açık hali ile görmüş oluruz. Foucault için yeni bir söylemsel oluşumun, hem içerdiği kavramların anlamsal düzeyleri kapsamında, hem de gösteriyor olduğu kuramsal temellendirmeler ile ortaya koyduğu yöntemlerin *uzlaşımsal* alanda kabul görmesi için, onun taşıdığı özelliklerin öncelikle, bütün bir disiplin mekanizmasının söylem yapısını değiştirecek güçte ve nitelikte olması gerekmektedir. Mendel'in yaşadığı dönem itibari ile böylesi bir dönüşümün, bilimin o an için geldiği noktada yöntem ve tekniklerinin henüz sınırlı olduğu da düşünüldüğünde, pek de mümkün olmadığı ortadadır. Mendel'in farkına vardığı gerçeklik, bulmuş olduğu yeni bir yöntem ile kendisini doğrular nitelikte de olsa, yöntemin yeni olması dolayısıyla güvenilirliği ve kesinliği konusunda birtakım şüphelere açıktı. Belki günümüz üzerinden düşünürsek, teknolojinin yanılma payını en aza indiren yapısı ile, yeni bir buluşun ya da keşfin çok daha kolay kabul görebileceği, bu kabul ile yeni bir kavramsal düzeyin üzerinde çok daha çabuk uzlaşılabileceği ve onun da yeni bir söylemsel oluşuma, akabinde de yeni bir disipliner mekanizmanın doğmasına ve kendi iktidarını yaratmasına yol açabileceği rahatlıkla düşünülebilir. Tabi ki de bu durum yalnızca, kesinliği ve doğruluğu onaylanabilir bilimsel disiplinler için geçerlidir. Sosyal bilimler söz konusu

olduğunda, onların düzeyinde işleyen disipliner mekanizmaların, kullandığı yöntemler (gözlem, sıralama, tümdengelme, tümevarma, değerlendirme vb.) dolayısıyla böylesine hızlı bir dönüşüm geçirmesi bile beklenemez. Sosyal bilimlerdeki kavramsal dönüşüme ilişkin bir uzlaşım sürecinin dolayısıyla daha uzun bir sürece yayılması beklenebilir. Belki bu açıdan da, sosyal bilimlerdeki disipliner mekanizmanın yarattığı kavramsal oluşumlar üzerindeki uzlaşımların dışına çıkılmasının çok daha güç de olduğu savunulabilir. Bu disiplinlerde yöntem kesinliğinin olmaması bakımından, doğruluk istencinin, sadece mevcut hakim söylemlere bir yorumu kabul edecek şekilde işlediği düşünüldüğünde, gerçekten de yeni bir söylemsel oluşum ile yeni bir kavramsal düzeyin, ortaya konulsa bile uzlaşımsal alanda kolaylıkla kabul görmesi oldukça güç görünmektedir. Dolayısıyla Foucault'un dikkat çektiği "*doğruluk istenci*" teması söylem bazında anlamları ve onların şekillendirdiği kuramları sarıp sarmalamakta ve kendi çizdiği sınırların dışına çıkmasına pek de izin verir görünmemektedir. Bu durumun oldukça yaygın olduğunu gören Foucault, araştırmasına yeni bir anahtar kavram eklemede gecikmez: *Normalleştirme.*

Normalleştirme ve Dil

Foucault (2006b, 272-274), dilin pratik hayatta, disiplin tekniklerinin yani iktidarın lehine olacak şekilde iş görmesini sağlayacak şeylerin ne olduğuna ilişkin giriştiği araştırmada, bir anahtar kavram olarak da "*normalleştirme*"ye başvurur. Foucault'da *Hapishanenin Doğuşu*'nda rastladığımız bu kavram, disipliner cezalandırmayı ele aldığı bölümde iktidarın normalleştirici etkisinden bahsettiği yerde kendini gösterir. Burada Foucault, disiplinlerin ortaya koymuş olduğu, dönemi için yeni olan cezalandırma yönteminin amacının tam anlamıyla "*normalleştirmek*" olduğunun altını çizer. Foucault'un (2006b, 274) bu kavram ile bizlere işaret etmek istediği temel şey, iktidarın homojenleştirici, düzeyleri belirleyici, farklılıkları birbirine uyarlayıcı olan özelliğidir. İktidar odaklarının çokluğu dolayısıyla, normalleştirici iktidarın pek çok küçük adaletler ve paralel yargıçların çokluğunda iş gördüğünü belirten Foucault (2006b, 275-279), bunun da yine bilimsel bir bilgi ve teknik iddiası taşıyan söylemler aracılığıyla gerçekleştirildiğine ayrıca dikkat çekmeyi de ihmal etmez. Bu bağlamda Foucault (2006b, 56), yargıçların hakim söylemin bir yorumunu yapmak suretiyle, sadece yargılama görevi ile kendilerini sınırlamadıklarına işaret ederek, şöyle demektedir;

> "*Artık, yargıçların mahkum eden ya da beraat ettiren kararları, salt bir suçluluk yargılaması, yaptırım uygulayan yasal bir karardan öte, kendi içinde bir normallik değerlendirmesi ve mümkün bir normalleştirmeye yönelik teknik bir hüküm taşımaktadır*".

Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, her bir iktidar odağının (hastane, okul, aile vb.) kendi hakim söylemi uyarınca bizi dört koldan sarıyor olduğudur. Böylece normalleştirici yargının bedeni, davranışların denetimi ve düzenlenmesi, konuşmanın belirlenmesi, zamanlama ve cinselliğin normlandırılması gibi alanlarda üretilen "*normal tanımlarıyla*" belirlediği ortaya çıkar (Sancar 2014, 146).

Foucault, üretilen bu yeni tanımlamalar ile bilimsellik üretiminde bulunarak, insanların bedenlerinin, kendileri tarafından anlamlandırılabilme tarzlarını belirleyen pratiklerinin biçimlendirilmesi olarak işleyen bu mekanizmayı "*bio-iktidar*" olarak ifade eder. Foucault, bio-iktidar mekanizmasında söylem içerisinde kendini gösteren kavramsal yapıların uzlaşımsal alana kendilerini açmazdan evvel, onların üretiminde söz sahibi olan ve normallik yargıçları olarak ortaya çıkan birey veya birey gruplarınca denetlenmelerinin, seçilmelerinin ve örgütlenmelerinin birkaç yolla gerçekleştirildiğine işaret eder (Foucault 2007, 103-116).

Bunların en önemlilerinden biri Foucault için, konuşma nesneleri üzerinde yapılan "*yasaklama*"dır. Bu söz konusu yasaklama, konuşma nesnelerinin tabulaştırılması hakkında olabileceği gibi, konuşma durumlarının ayinleştirilmesi veya konuşma hakkı bağlamında yaratılan ayrıcalıklı durumlar olarak da kendisini gösterebilmektedir (Tekelioğlu 2003, 161). Bu bağlamda, uzlaşımsal alana açılması beklenen kimi kavramsal yapı ve yapılanmaların önüne geçilebileceği ve kimilerinin ise uzlaşımsal alanı öncelikle ve tamamıyla kaplayarak kendisinden başka olacak bir yapıya geçit vermeyeceği açıkça görülür. Foucault bu durumu sağlamlaştırması beklenen bir diğer yolu da *ayırma* ve *reddetme* olarak belirler. Foucault'un bu duruma verdiği en açık örnek, akıllı-deli ayrımı yapmak suretiyle, tarih boyunca deli olarak işaret edilenin konuşma hakkını yok sayma üzerinedir. Foucault'un bu bağlamda ön planda tuttuğu diğer bir yol da, "*doğru*" ve "*yanlış*" arasında bir karşıtlık yaratmak suretiyle, doğruluk iddiası taşıyanı, eş deyişle bilgi iddiası taşıyanı yücelterek diğerini yok saymaya ilişkindir. Söylemin taşıyacağı bu doğruluk iddiası Foucault için, onun uzlaşımsal alanda kendisini kolaylıkla kabul ettirebilmesinin en önemli nedenidir de.

Böylece iktidar odaları olarak ya da küçük iktidar ilişkilerinde beliren normallik yargıçları olarak ifade edebileceğimiz söylem sahiplerinin bu yollar ile seçip, denetlediği ve örgütledikleri söylemlerini ve onun içinde anlam kazanan kavramlarını uzlaşımsal alanda ikili ayrımlarla ve işaretleme (deli-akıllı, tehlikeli-zararsız, normal-anormal), baskı altına alıcı ayırma ve farklılaştırıcı dağıtım (kimdir, nedir, ne olmalıdır, nasıl olmalı ve nasıl tanımlanmalıdır vs.) tarzlarıyla açımladıkları ifade edilebilir. Bu bakımdan Foucault söylemde bir anlam kazanarak, bilgi iddiası yüklenen kavramların, toplumsal alanın her noktasına ve anına sinmiş olan disiplin tekniklerinin başat söylemlerinde kendini uzlaşımsal alana açarak, kendi iktidarını bizlere sezdirmeden ve kendisini bizlere olduğu gibi kabul ettiren yapılanmalarının esrarını da çözmüş görünür.

Foucault'nun 1969 yılında kaleme almış olduğu ve bu bakımdan da onun soybilim yöntemine göz kırptığı zamanlara denk gelen *Bilginin Arkeolojisi*'nde söyleme ilişkin dikkat çektiği bir diğer husus da, onun temelde anlamlarla ilgili bir mesele olmakla birlikte, oluşumunun tamamını da anlamlara borçlu olmadığıdır. Söylem anlamların içerisinde oluştuğu, hareket ettiği temel bir alana işaret etse de, Foucault onun, içinde nesneler, ifade tipleri ve tematik seçimler arasında varolan bir düzenliliğin (düzen, bağlantılar, fonksiyon, dönüşümler) kabul edildiği bir ifadeler toplamı olarak görülmesi gerektiği düşüncesindedir (Urhan 1999, 38-40). Bu oluşumda Foucault'un dikkat çektiği en önemli şey, konuşan öznenin niyetinin, bilinçli etkinliklerinin, söylemek istediği şeyin işin içerisine girdiğinin hiçbir zaman anlaşılamamakla birlikte, söylemsel oluşumdaki nesnelerin, ifade tiplerinin ve tematik seçimlerin bilinçli bir seçmenin ürünü olabileceğidir. Bu bağlamda Foucault, söylemsel oluşumlardaki bir takım kavram örgütlenmelerinin, bazı nesne gruplaşmalarının ve bazı ifadeleştirme tiplerinin bir araya gelmesini bir strateji olarak gördüğünü ifade etmektedir. Foucault aynı yerde bu doğrultuda da dilin, yalnızca koyulduğu yönelimin içinde değil de, kendisini düzenleyen boyutun içinde, yani bağlamsallığı kapsamında da incelenmesi gerektiğine ayrıca dikkat çeker. Bu söz konusu boyut, Foucault için ne bir formel boyuttan, ne de salt bir semantik boyuttan oluşmaktadır. Foucault'nun bu noktada önemle işaret ettiği şey, öznenin her ne kadar dilbilimsel boyutu kullanıyor olsa da, dilin edimsel kullanımında yalnızca onun iş görmediği, aynı zamanda dil aracılığıyla konuşanın kullandığı ifade tiplerinin, mesajı alanın veya açımlayanın ve konuşmanın bağlamının üzerinde belli bir etki yaratma imkânına da sahip olduğudur. Çünkü Foucault'da söylemsel bir ifade, sadece belli bir takım önerme ve cümlelerden ibaret bir şey olarak ele alınmaz; o,aynı zamanda bağlamsal anlamı belirleyen ifadelerin toplam bütünlüğünde de değerlendirilir. Böylece Foucault'nun soybilim yöntemi çerçevesinde dil konusuna söylem

çerçevesinde yöneltmiş olduğunu gördüğümüz ilginin kendisini, *Bilginin Arkeolojisi* başlıklı çalışmasında dilin edimsel kullanımına yönelik keşfettiği bu önemli temalar üzerinden geliştirmiş olduğu da bir açıklık kazanmış olur.

Böylece Foucault'nun soybilim yönteminin ağırlık kazandığı eserlerinde, söylemin taşıdığı kavramsal düzey, anlamsal boyut bakımından bilgi olma iddiası ile kendisini uzlaşımsal alana açma yol ve yöntemlerini (baskı, yasaklama, ayırma, reddetme, karşıtlık kurma), söylem ile kendisini uzlaşıma açan anlamların özelliklerini (bilgi istencinin doğruluk koşulu talebi) ve anlamın, iktidar odaklarının ne tür teknik ve stratejileri ile oluşturulduklarını ve bu bağlamda öznenin, bilginin ve iktidarın oluşumunu nasıl mümkün kıldıklarını en açık haliyle ortaya koyduğu görülür. Anlamın kendisini var eden söylemin, kendisini dışarıya, uzlaşımsal alana projekte etmezden önce gerçekleştirilen seçilme, örgütlenme ve denetlenme mekanizması çerçevesinde bilinçli bir üretimin ürünü olduğuna soybilim yöntemi çerçevesinde dikkat çeken Foucault, bu anlamların alımlayıcısı olan öznelerin, bu anlamları alımlama ve onların kurulumuna uzlaşımsal olarak katılma edimlerinde de olduğu gibi, tüm edimlerini "*özgür olarak*" sürdürdüğünü belirtmiş olsa da, yine de bu özgürlüğün aslında özneye dışsal olarak görünen *anlamlama pratiğinin* belirlediği bir alanla sınırlanmış olduğunu da açıkça göstermektedir. Dolayısıyla Foucault'da dil, her ne kadar uzlaşımsal bir alan olarak görünse de, aslında onun, dilin dışındaki pratiklerle kendini sunan, yayılmacı, kapatmacı, üretken, disipliner bir mekanizmanın bilinçli bir işleyişinin, kendisinin belirlediğinin dışındaki bir uzlaşıma neredeyse imkân vermeyen koşullarında kendisini vareden bir özellikte olduğu açıkça görülmektedir.

Sonuç

Foucault Batı tarihinde epistemik dönemlerin bilgi sistemlerine ilişkin yaptığı arkeolojik incelemelerinde dilin ve insan varlığının hiçbir zaman bir arada bulunmamış olduğu gerçeği ile yüz yüze kalır (Foucault 2006a, 470-471). Dilin genel anlamda uzlaşımsal bir alana tekabül ettiğini düşünmüş olsa da Foucault, bu gerçeğin nedenlerinin ve sonuçlarının özellikle günümüz için değerlendirilmesi gerektiği düşüncesindedir. Ancak altı da çizilmelidir ki Foucault'nun dile olan bu ilgisi yalın bir ilgi olmaktan çok uzaktır. Çünkü o dilin; bilgi, güç ve iktidar ile olan yakın ilişkisini görerek, onun toplumsal pratiklerde edimsel kullanımındaki etkileriyle ele alınması gerektiği düşüncesinden hareket etmiştir.

Soybilim yöntemi adını verdiği ve yoğunlukla "*iktidar ilişkilerini*" incelediği eserleri dikkate alındığında, Foucault'nun her ne kadar dilsel pratiklerden toplumsal pratiklere yönelmiş olduğu ileri sürülse de bu, onun kendisini dil konusundan bağımsız kıldığı şeklinde düşünülmemelidir. Onun bu çalışma alanında söz konusu olan, dilin edimsel kullanımının toplumsal pratiklerdeki işleyiş mekanizmasının ortaya konulması suretiyle bizlerin iktidar odaklarının istediği türden özneler haline dönüşmemizin nasıl mümkün olduğunun ortaya konulmasıdır. Burada açıkça görülen gerçek; bilgi, güç ve iktidarın ayrıştırılamaz olan karakterinin her türlü toplumsal pratiğin içine, söylemsel yapılanmalarda kendini var eden kavramlarla, anlamlarla, genel bir ifadeyle de *"dil"* ile sızmış olduğudur. Bu bakımdan Foucault'da dilin, dünyayı düzenlemede ve denetlemede bir teknik olarak düşünüldüğü ortadadır. 18. yüzyıldan bu yana dilin uzlaşımsal bir alan olarak düzenlenebilme özelliğine sahip olduğu düşüncesi, dilin temsili işlevi içerisinde şeylerin kendisinin de düzenlenebilmesinin yolunu açar. Foucault'ya göre, gelinen noktada ise dil, artık sadece kendisini değil, kendisini yaydığı nomos düzleminin bir sonucu olarak, aynı zamanda toplumsal ilişkileri de düzenleyebilme özelliği ile de karakterize olmuş görünür.

Foucault'nun dile ilişkin varmış olduğu bu sonuç, arkeolojik çalışmalarının dil felsefesi alanında, dilin kendisini temsilde var eden ilk varlığını, o yalın ve saf varoluşunu gözden kaçırmayacak, anlamların üzerinde hakimiyet kurma çabasını bir kenara bırakarak onun metalaşmasının önünü alacak ondaki yeni bir tür uzlaşım üzerine düşünmenin yolunu açmış görünür. Foucault için dilin edimsel kullanımıyla ilişkili olan bu yeni düşünme alanı, insanın kendini gerçekleştirdiği alan olması bakımından da ayrıca önemlidir. Çünkü Foucault için, insanın kendine özgü varlığını gerçekleştirebilmesi için günümüzde dilin varlığının şekillendirdiği her antropoloji kaçınılmaz şekilde gerekli ve önemlidir. İşte tam da bu nedenlerden ötürü Foucault (2006a, 472), bir işaretler sistemi olarak dil üzerine geliştirilecek olan yeni bir uzlaşım, yeni bir refleksiyon söz konusu olduğunda buna, "*çağımızın en önemli siyasal tercihi"* olarak işaret eder.

Onun arkeolojik yöntemiyle şekillenen *Kelimeler ve Şeyler* adlı eserinde dilin varlığına ilişkin keşfettiği en önemli gerçek, onun insanla arasındaki kopukluğa ilişkilidir. Foucault için hem Klasik, hem de Modern Çağ söz konusu olduğunda kendini gösteren dil ve insan arasındaki bu kopukluk, soybilim yöntemi çerçevesinde modernizmin rasyonelliği açısından bir okumaya tabi kılındığında nedenleri ve sonuçlarıyla kendini ifşa eder. Böylece insanın kendi varlığını gerçekleştirmek için gerek duyduğu her türlü antropolojinin, iktidar odakları tarafından bilgi kılıfıyla donatılmak suretiyle toplumsal pratiklerde dil ile nasıl bizlere sunulduğu ve dilin bu sistem içerisindeki işleyiş mekanizması açığa çıkarılmış olur. Bu bakımdan bildirişim alanına açılmış olan her türlü anlamsal yapılanmanın, kavramın üzerimizdeki etkisi ile incelendiğinde Foucault'nun dile, çağımızın en önemli siyasal tercihi olarak yaklaşmış olması ve temelde iktidar ilişkilerini incelerken dil, bilgi ve iktidar üçgeninde dilin toplumsal pratiklerdeki işleyiş mekanizmasını sorgulaması oldukça anlamlı ve değerlidir.

KAYNAKÇA

Foucault M. (1987). *Söylemin Düzeni.* Çev. T. Ilgaz. İstanbul 1987.

Foucault M. (2006a). *Kelimeler ve Şeyler, İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*. Çev. M. A. Kılıçbay. İstanbul 2006.

Foucault M. (2006b). *Hapishanenin Doğuşu.* Çev. M. A. Kılıçbay. İstanbul 2006.

Foucault M. (2007). "Bilme İstenci". *Cinselliğin Tarihi 1*. Çev. H. U. Tanrıöver. İstanbul 2007.

Foucault M. (2013). *Deliliğin Tarihi.* Çev. M. A. Kılıçbay. İstanbul 2013.

Megill A. (1998). *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*. Çev. T. Birkan. Ankara 1998.

Nietzche F. (2012). *Putların Alaca Karanlığı.* İstanbul 2012.

Sancar S. (2014). *İdeolojinin Serüveni, Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*. İstanbul 2014.

Smart B. (2002). *Michel Foucault.* Routledge 2002.

Tekelioğlu O. (2003). *Foucault Sosyolojisi*. Bursa 2003.

Urhan V. (2010). *Fikir Mimarları-24, Foucault.* İstanbul 2010.